

Иваницкая Н. Семантический объем субстантивного наименования предметного денотата.

Статья посвящена рассмотрению проблемных вопросов, касающихся изучения сущности знаменательных слов в проекции на денотат. Интерпретировано понятие «семантический объем субстантивного наименования предметного денотата». Определено иерархию показателей в сфере семантического объема субстантивных наименований предметного денотата. Доказана функциональная возможность прилагательных в процессах расширения семантического объема субстантивных наименований предметных денотатов. На конкретных примерах цепочных зависимостей синсемантических словонаименований денотатов показана важность предлагаемого подхода к интерпретации знаменательных слов с учетом их синсемантических свойств. Определены и сформулированы проблемные вопросы, касающиеся как концептуальных проблем явления «расширение семантического объема субстантивного наименования предметного денотата», так и углубленного анализа конкретных субстантивов в предложенном ракурсе. Статья представляет собой продолжение серии публикаций автора, направленных на утверждение методологического принципа ориентации на синтагматику знаменательного слова в его лексических и грамматических научных парадигмах.

Ключевые слова: знаменательное слово, денотат, предметный денотат, семантический объем словонаименования денотата, синтагматика, сочетаемость, категория «автосемантизм/синсемантизм», цепочные ряды синсемантических словонаименований денотатов.

Ivanytska N. Semantic Content of the Noun as Object Referents Nomination.

The paper focuses on the controversial questions concerning the in-depth study the notional words in their projection on the referents. It is found the concept of “semantic content of the noun as object referents nomination”. The research deals with the hierarchy in the field of measuring the semantic content of the object referents nomination. It is proved that adjective nominations of the attributive referents have a great functional capacity in the process of the widening the semantic content of the nouns as referents nominations. The specific examples of the chain lines of synsemantical words given in the paper show the importance of the proposed approach to the interpretation of notional words based on their synsemantical nature. The author proposes the succession of controversial questions represented as hypotheses relating to both conceptual issues phenomenon “widening the semantic content of noun as objective referents nominations and in-depth analysis of specific noun nominations in the present perspective. The article continues the author's publications dedicated to strengthening the methodological principle of targeting syntagmatic properties of notional words in its lexical and grammatical paradigms.

Key words: notional word, referent, object referent, semantic content of referent nomination, syntagmatics, combinability, category "autosemantics / synsemantics", chain lines of the synsemantical referents nominations.

Діана Ігнатенко
(Одеса)

УДК 811.162.2*282.2(478)*373.2

**ВАРІОВАННЯ НАЗВ МЕБЛІВ ТА ХАТНЬОГО НАЧИННЯ
В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ ПІВНОЧІ МОЛДОВИ**

Стаття присвячена дослідженню українських говірок на півночі Республіки Молдова – території історичного проживання етнічних українців, які в умовах іноетнічного оточення та віддаленості від джерел літературної української мови зберегли рідну мову та культуру. Українська мова діаспори не тільки збереглась у певній консервації, але й набула впливу інших мов, зокрема румунської та російської, що виявилось в численних мовних інтерференціях. Найбільшого впливу зазнала побутова лексика щоденного використання, яка не тільки майже не вивчена, але й практично не зібрана. У статті розглянуто тематичну групу лексики на позначення меблів та хатнього начиння, зібраних у північних районах Молдови; виокремлено лексико-семантичні групи в її межах; визначено основні ознаки окресленого діалектного ареалу, серед яких варіативність вживання лексем, диференційованих територіально та між різними віковими групами інформантів, розвиток семантики лексем, поширення чималої кількості румунізмів та росіянізмів внаслідок

міжмовних контактів, функціонування лексики, що входить до складу української літературної мови; досліджено склад зазначеної лексики за походженням, за співвіднесеністю з українською літературною мовою, поширенням в інших українських говорах. Доведено, що українські говірки активно функціонують і за межами України, віддзеркалюючи історію, культуру та побут українського народу.

Ключові слова: українська діалектологія, тематична група лексики, лексико-семантична група, лексема, семема, номен, північ Молдови.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку української діалектології залишається конче важливим дослідження лексико-семантичної системи і структури народних говорів, без чого неможливо у всій повноті з'ясувати історичний розвиток українського народу, становлення літературної мови, класифікацію народних говорів та інше. Багато зроблено для дослідження цієї проблеми у межах України, але поза межами України ситуація інша. Так, і досі фактично не дослідженими залишаються українські говори у Молдові, хоча українська мова лунає по всій її території, зберігаючи цінний лінгвістичний матеріал. Місцеве українське населення зберегло рідну мову в тих діалектних формах, які функціонували на території сучасної Молдови з давніх-давен чи були привнесені українцями-переселенцями впродовж XIV – XX ст. Українська мова діаспори не тільки збереглась у певній консервації, але й набула впливу інших мов, зокрема румунської та російської, що виявилось в численних мовних інтерференціях. Найбільшого впливу зазнала побутова лексика щоденного використання, яка не тільки майже не вивчена, але й практично не зібрана. Ці чинники зумовлюють актуальність та доцільність нашої теми.

Житло – один з найбільш значущих компонентів традиційно-побутової культури будь-якого народу. Це певний континуум, у замкненому просторі якого проходить родинне життя. Комплекс народного житла складався протягом століть і увібрав досвід багатьох поколінь: у ньому щільно переплелися традиції різних історичних епох. За свідченням М.С. Сергєєвої, з цих позицій житло характеризує насамперед його інтер'єр. Інтер'єр – середовище, що постійно оточувало людину, віддзеркалювало основні риси її повсякденного життя [3].

На сучасному етапі розвитку мови як елемента культурної спадщини нації кількість найменувань меблів та хатнього начиння є досить різноманітною. Їх дослідження в структурно-семантичному змісті тематичних груп лексики «Меблі» та «Хатнє начиння» в літературній мові і в народних говірках дає змогу дослідити традиційну матеріальну культуру та розкрити духовний потенціал нації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, на сьогоднішній день у Молдові не запроваджено системного вивчення українських говірок, проте їх досліджували К.С. Кожухар, В.Д. Панько, О.А. Романчук, І.В. Гороф'янюк. В українській діалектології студіями, об'єктом зацікавлення яких обрано тематичну лексику на позначення меблів та хатнього начиння, є дослідження Е.Д. Гоци (назви кухонного начиння в українських карпатських говорах), Л.Н. Тищенко (назви меблів та предметів хатнього ужитку в південнословобожанських говірках), З.М. Бичко (назви меблів та хатніх речей, посуду та кухонного начиння в наддністрянських говірках), М.О. Волошинової (назви посуду в східнословобожанських говірках), Т.П. Піцури (назви хатніх речей в українських говорах Карпат), В.Г. Шелемех (назви кухонного начиння в надсянських та наддністрянському говорах), З.Т. Ганудель (назви посуду та хатнього начиння в українських говорах Словаччини), Л.Л. Ура (назви кухонного начиння в угорських говірках), Л.В. Власової (лексика кухонного начиння та посуду в орловських говірках). На матеріалі літературної української мови зазначену тематичну групу лексики вивчали Н.Й. П'яст (назви посуду в сучасній українській літературній мові), І.В. Муляр (назви меблів житлового приміщення в сучасній українській літературній мові) та ін.

Більшість дослідників дотримується думки про давність, традиційність та стабільність функціонування досліджуваної лексики в літературній та діалектній формах української мови. Так, Е.Д. Гоца зазначає, що «основу лексики на позначення їжі та кухонного начиння, складають назви, що відзначаються стабільністю і протягом віків не зазнали суттєвих змін» [2, с. 10]. Л.М. Тищенко зауважує, що «тематична група лексики назв меблів та предметів хатнього вжитку характеризується збереженням традиційних номенів, що позначають реалії, які є невід'ємною складовою побуту» [4, с. 202].

Мета статті. Метою дослідження є аналіз лексики на позначення меблів та хатнього начиння в говірках української мови на півночі Молдови; наше **завдання**: виокремити тематичні групи лексики (далі ТГЛ) меблів і хатнього начиння та лексико-семантичні групи (далі ЛСГ) в їх межах; визначити основні ознаки окресленого мовного ареалу; провести паралелі між функціонуванням вказаної ТГЛ в літературній та діалектній формах української мови; з'ясувати походження зафіксованих на півночі Молдови окремих мовних фактів, їх поширення в інших українських говорах. Джерельною базою дослідження послужили власні записи живого мовлення, здійснені у північних районах Молдови: Бельцькому, Глоденському, Ришканському, Синжерейському, Фалештському, Окницькому, Бричанському; а також лексикографічні джерела української літературної мови, дані діалектних словників, атласів тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведене дослідження дозволило виокремити в межах ТГЛ «Меблі» ЛСГ «Меблі для сидіння», «Меблі для снання та відпочинку», «Меблі для зберігання одягу», «Меблі для зберігання посуду»; у межах ТГЛ «Хатнє начиння» ЛСГ «Ритуальні та святкові предмети», «Ткані вироби», «Начиння для зберігання і переробки продуктів», «Начиння для приготування та вживання їжі», «Начиння для вживання, перенесення і зберігання води і напоїв», «Начиння для прання, прасування, миття й купання», «Пічне начиння», «Хатній реманент». На підставі семантичних зв'язків у межах кожної ЛСГ формуються мікрогрупи.

Словниковий склад та семантична структура досліджуваних ЛСГ є гетерогенними та характеризуються строкатістю лексем, диференційованих за походженням, способом номінації, вживанням у мовленні інформантів різних вікових груп тощо. Так, у межах ЛСГ «Меблі для зберігання одягу» на позначення семема «вид меблів у вигляді ящика з дверцятами для зберігання одягу, білизни тощо» вживаються лексеми *гарде́рон* (Д., Наг., Н.Ф., Сад.), *гард'е́рон* (Сув., П., Пом., Поп., Сад.), *'ст'енка, шкаф* (усі обстежені села), *'полки* (Цамб.), *'скрин'а* (Д., Н.Ф., П., Поп., Рек., Сад., Цамб., Ябл.), *'софка* (Наг., Н.Ф., П., Пом., Поп., Сув., Цамб., Ябл.). У зафіксованих лексемах відбито їх різноманітність за походженням, а саме: номен *'скрин'а* праслов'янського походження, відомий у більшості слов'янських мов [ЕСУМ V, с. 286; ССМ II, с. 350], як і номен *'полки* – вживана у формі множини лексема *полка*, що має праслов'янське коріння від слова *полиця*, пов'язаного з *роль* «основа, підлога, полиця» [ЕСУМ IV, с. 489]; фонетичний варіант лексеми *гардероб (гард'е́рон)* є запозиченням з французької мови, що наявне в переважній кількості слов'янських мов [ЕСУМ I, с. 473], а також входить до складу сучасної української літературної мови [СУМ II, с. 30]. Лексема *'ст'енка* є росіянізмом, що увійшов у мовлення інформантів порівняно нещодавно, з розвитком сучасного виробництва меблів. Лексема *шкаф*, запозичена з німецької мови, теж увійшла в обіг інформантів зазначеної території посередництвом російської мови. Лексема *'софка* є локалізмом, поширеним в українських говірках півночі Молдови (зокрема у західно-південній частині), в буковинських говірках [СБГ, с. 509], а також зазначена у *Словнику української мови* як зменшене до *софа* «м'який широкий диван з поручнями і низькою спинкою» [СУМ IX, с. 473]. Номени *гарде́рон, гард'е́рон, 'скрин'а, 'софка* вживані переважно у мовленні інформантів старшого віку (1925-1940 р. н.), в той час коли молодь здебільшого вживає лексеми *'ст'енка, шкаф*.

У складі ЛСГ «Меблі для сидіння» зазначено варіативність назв на позначення семема «лава у вигляді довгої дошки без спинки і бокових билець, на чотирьох ніжках», яка представлена номенами *'лавка* (усі обстежені села), *о́сл'ін* (Д., П., Стурз., У., Цамб.), *усл'ін* (Н.Ф.), *уо́сл'ін* (Пом., Поп., Сув.), *о́слончик* (Окт., Цамб.); лексико-семантичними варіантами семема «стілець, переважно домашнього виготовлення, у вигляді невеликої міцної дошки, в яку задовбано чотири ніжки» виступають лексеми *ст'ілець* (Сад.), *ст'ілець'* (Д., П., У.), *'ст'іл'чик* (усі обстежені села), *стул* (Пом., Пом., Сув.), *'стуло* (Пом., Поп., Сув.), *табу́ретка* (Н.Ф., Ябл.), *табу́р'етка* (Пом., Поп., Сув.); у деяких районах, наприклад Фалештському, Глоденському, номен *'ст'іл'чик* репрезентує тільки сему «стільчик доїти корову» (Пом., Поп., Сув.), а лексема *'лавка* – сему «лава, на якій стоять відра» (Стурз.).

У межах ЛСГ «Меблі для снання та відпочинку» семему «вид меблів для снання та відпочинку» презентують лексеми *о́'іван* (усі обстежені села), *крово́ват'* (Д., Григ.), *кри́ват'а* (Н.Ф., Стурз., Сад., Поп., Сув., Пом.), *'пост'іл'* (Д., Н.Ф., Пом., Поп., Сув., Сад., Ябл.), *'постел'*

(П.), *п'реп'ічок* (Берл., Біл.), *п'рип'ічок* (П.), *зан'іч* («місце за піччю, де спали дорослі») (П., Стурз.), *лежанка* (усі обстежені села), *кушетка* (Григ.), *кушеточка* (Григ., Поп.), *тон'чан* (Єг., Нат.), *йуност'* (за назвою фабричної моделі) (Д., Наг., Н.Ф., Григ., Стурз.). Семема «різновид м'яких меблів з бильцями та зручною спинкою» представлена лексемами *кр'есло* (з рос. кресло) (усі обстежені села), *фотол'іа* (з рум. fotolie «кресло») (Н.Ф., Цамб.).

ЛСГ «Меблі для зберігання посуду» характеризується сталим традиційним складом, не схильним до варіювання, в основному молоде покоління вживає лексеми *шкаф для посуду* (Григ.), *сервант* (усі обстежені села), а люди старшого віку – *мисник* (Д., Наг., Н.Ф., П., Пом., Поп., Сув.), *шкафчик* (Наг., Пом., Поп., Сув.), *тумбочка* (Д., Наг., Пом., Поп., Сув.), *кухонна* (Н.Ф.).

Наявність специфічної лексики характеризує галузь ткацтва, що є традиційним заняттям українців і в Республіці Молдова, отже, у межах ЛСГ «Ткани вироби» на позначення семми «невелика домоткана вовняна кольорова ковдра на лаву, для ліжка, іноді на півстіни» вживають номени *кадр'ел* (Стурз., Рек., Св.), *кадр'ел'а* (П.), *п'ілка* (П.), *вірета* (П.), *вер'ітка* (Тец.), *веретка* (усі обстежені села), *веретка греб'інна* (Н.Ф.), *навалник* (Стурз.), *звої* (Пом., Поп., Сув., Сад.), *р'адно* (Григ., У., Ябл.), *р'аднина* (Пом., Поп., Сув., Стурз.); на позначення семми «шматок тканини або тюлю, яким завішують вікно, двері» функціонують найменування *ф'іранка* (Н.Ф., П., Пом., Поп., Сув., Ябл.), *ф'іранка* (Сад., Окт., Цамб.), *штора* (Д., П., Наг., Нат., Єг., У., Ябл.), *зана'в'еска* (Д., Наг., Сад.), *т'ул'і* (Наг., Єг., П., Сад., Стурз.); для реалізації семми «довгасти шматок тканини для витирання обличчя, тіла, посуду тощо; з вишиваним або тканим орнаментом, що традиційно використовується для оздоблення житла, в українських народних обрядах» зафіксовано лексеми *руш'ник* (усі обстежені села), *утирал'ник* (Н.Ф., Ябл.), *полот'енце* (усі обстежені села), *шербет*, *ш'ербет* (з рум. şerbet «рушник») (Григ., Цамб.). Лексеми *ков'ор* (усі обстежені села), *палас* (Пом., Поп., Сув., Тец.), *половик* (Григ., Д., Нат., Сад.), *дорожка* (Пом., Поп., Сув., Сад.), *п'ілка* (Д., П., У.), *скорца* (Окт., Цамб., Тец.), *полог* (Окт., Цамб.) вживаються на позначення семми «тканий, найчастіше ворсистий, з візерунками виріб для вкривання підлоги, оздоблювання стін».

Основними ознаками окресленого мовного ареалу визначено:

а) варіативність вживання лексем на позначення однієї семми, диференційовані територіально та між різними віковими групами інформантів, наприклад: у складі ЛСГ «Начиння для вживання, перенесення і зберігання води і напоїв» семему «металева або череп'яна посудина, переважно з ручкою, для пиття води» представлено лексико-семантичними варіантами *куфл'а* (Пом., Поп., Сув.), *кохл'а* (Тецк.), *л'ітра* (Д., Наг., Єг., Тецк.), *кружка* (Н.Ф., Пом., Поп., Сув., Сад.), *кварта* (Д., Єг., Н.Ф., Стурз., Ябл.), *кана* (Н.Ф.), *чашка* (П., Пом., Поп., Сув., Сад.); у межах ЛСГ «Начиння для приготування та вживання їжі» на позначення семми «неглибокий круглий посуд, в якому смажать їжу» функціонують номени *п'тел'н'а* (Богд., Пом., Поп., Сув., Сад., Стурз., У.), *сковорода* (Григ., Сад.), *сковородка* (Богд., У.), *тен'дж'ір'а* (Богд.), *таука* (Берл., Біл.), *тавечка* (Берл., Біл.); лексеми *тар'елка* (усі обстежені села), *тар'елка череп'яна* (Н.Ф.), *миска* (усі обстежені села), *п'лумисок* (Окт., Стурз., Цамб.), *мисочка* (Нат., Пом., Поп., Сув.), *лохан'а* (Пом., Поп., Сув.), *страт'іна* (Окт., Цамб.) репрезентують семему «череп'яна посудина, в якій звичайно подають страву до столу»; семему «товстий дерев'яний чи металевий стрижень, натискуванням якого подрібнюють або розтирають що-небудь» реалізують лексеми *макогон* (Д., Сад., Н.Ф., Пом., Поп., Сув.), *маког'ін* (Пом., Поп., Сув., У.), *макуг'ін* (П.), *тол'кушка* (Григ., Д., Єг.), *тов'кучка* (Рек., Св.), *ток'мачка* (Рек., Св.), *мелештеука* (Пом., Поп., Сув.), *милиштивка* (Рек.), *ступка* (Пом., Поп., Сув.); до складу ЛСГ «Начиння для прання, прасування, миття й купання» входять лексеми *корито* (Д., Григ., Нат., Єг., Пом., Поп., Сув.), *миска* (усі обстежені села), *таз'ік* (Д., Наг., Пом., Поп., Сув.), *бал'іа* (П., Пом., Поп., Сув., У.), *лохан'а* (Нат., Єг.), *цебер* (П., Пом., Поп., Сув.), *цебрин'і* (Берл., Біл., Богд.), які вживаються для позначення семми «довгаста посудина для прання та купання»; у межах ЛСГ «Пічне начиння» семему «кільця для затуляння отвору металевої дошки в кухонній плиті» презентують номени *кар'н'іти* (Пом., Поп., Сув.), *гар'н'ізи* (Пом., Поп., Сув.), *обруч'і* (Н.Ф., Рек., Св., Стурз., Ябл.), *кан'форки* (Стурз.), *кам'форки* (Стурз., Цамб.), *р'ішотки* (Стурз.), *кочала* (Богд.), *черестел'і* (П.);

б) розвиток семантики лексем з появою нових значень чи перенесенням назв на інші предмети: лексема *па'тел'н'а*, *пател'н'а*, що є запозиченням з польської мови, етимологія якого ведеться від латинської та грецької мов [ЕСУМ IV, с. 313], в українських говірках півночі Молдови вживається на позначення семени «неглибокий круглий посуд, в якому смажать їжу», проте в деяких районах її семантика розширюється на позначення семи «неглибока посудина з листового заліза із загнутими краями (часто з зубчиками на них) для випікання хліба»; номени *меле'штеука*, *миле'штивка*, *миле'штивка*, запозичені з румунської мови (від рум. *melesteu* «ступка для дроблення овочів»), реалізують семени «товстий дерев'яний стрижень, натискуванням якого ущільнюють, подрібнюють, розтирають що-небудь», «пристрій для товчення картоплі», «дерев'яна копістка для розмішування мамалиги»;

в) поширення чималої кількості румунізмів та росіянізмів внаслідок міжмовних контактів, наприклад: східнороманського походження є лексеми *'када* (рум. *cadă*) «бочка для вина», *'кана* (Н.Ф.) (рум. *cană*) «металева або череп'яна посудина, переважно з ручкою, для пиття води», *'страт'іна* (Окт., Цамб.) (рум. *strachină*) «велика тарілка, в якій подають їжу на стіл; блюдо», *гав'нос*, *гав'носик*, *гавенос* (усі обстежені села) (рум. *gavanos*) «вид горщика», *'дзестра*, *'дзейстр'а*, *'дзестр'і*, *'дзейстр'і*, *'зестр'а*, *'зестр'і*, *'зейстр'і* (усі обстежені села) (рум. *zestre*) «посаг, придане»; запозиченнями з російської мови або через її посередництво є численна кількість лексем, серед яких *д'іван* (усі обстежені села) (рос. *диван*) «вид м'яких меблів, диван», *занав'ески* (Д., Наг., Сад.) (рос. *занавески*) «шматок тканини або тюлю, яким завішують вікно, двері», *'простин'* (Д., Стурз.) (рос. *простынь*) «простирано», *полот'єнице* (усі обстежені села) (рос. *полотенце*) «рушник», *кле'йонка* (Григ., Стурз., У., Ябл.) (рос. *клеенка*) «водонепроникнена тканина, клейонка», *сун'дук* (Григ., Пом., Поп., Сув.) (рос. *сундук*) «скриня», *стул* (Пом., Пом., Сув.) (рос. *стул*) «стілець»; *часи* (усі обстежені села) (рос. *часы*) «годинник», *р'ішотка* (усі обстежені села) (рос. *решетка*) «грати», *гор'шок* (усі обстежені села) (рос. *горшок*) «горщик», *'в'ешалка* (усі обстежені села) (рос. *вешалка*) «вішалка» тощо;

г) функціонування в українських говірках півночі Молдови лексики, що входить до складу та є нормою української літературної мови (іноді з фонетичними видозмінами): у ТГЛ «Меблі» – *стіл* (усі обстежені села; СУМ IX, с. 712), *ослін* (Д., П., Стурз., У., Цамб.; СУМ V, с. 771), *лавка* (усі обстежені села; СУМ IV, с. 430), *стілець* (Д., П., У.; СУМ IX, с. 713), *стільчик* (усі обстежені села; СУМ IX, с. 715), *скриня* (Д., Н.Ф., П., Поп., Рек., Сад., Цамб., Ябл.; СУМ IX, с. 318), *мисник* (Д., Наг., Н.Ф., П., Пом., Поп., Сув.; СУМ IV, с. 719), *колука* (усі обстежені села; СУМ IV, с. 222); у ТГЛ «Хатнє начиння» – *ікона* (усі обстежені села; СУМ IV, с. 16), *образ* (усі обстежені села; СУМ V, с. 561), *одіяло* (усі обстежені села; СУМ V, с. 631), *покривало* (Григ., Д., Н.Ф., Стурз., Ябл.; СУМ VII, с. 44), *подушка* (усі обстежені села; СУМ VI, с. 763), *рушник* (усі обстежені села; СУМ VIII, с. 919), *скатерка* (усі обстежені села; СУМ IX, с. 256), *ряднина* (Пом., Поп., Сув., Стурз.; СУМ VIII, с. 923), *пілка* (Д., П., У.; СУМ VI, с. 534), *веретка* (усі обстежені села; СУМ I, с. 329), *корито* (Д., Григ., Нат., Єг., Пом., Поп., Сув.; СУМ IV, с. 291), *відро* (усі обстежені села; СУМ I, с. 631) тощо. Переважна частина зазначених лексем здебільшого вживана інформантами старшого покоління та, поступово архаїзуючись, не становить питомої лексики.

Протягом дослідження назв меблів та хатнього начиння в українських говірках півночі Молдови вдалося простежити зв'язки зазначеного діалектного континууму з іншими українськими говорами. Отже, поширені в досліджуваних говірках лексеми мають відповідники у переважній частині українських говірок, серед яких значна частина назв є інтердіалектними, наприклад: *близ'н'ата* «два глиняні горщики з'єднані ручкою» [ГГ, с. 22; НРС, с. 54; СБГ, с. 33; СЗГ I, с. 22; СЛГ, с. 29; СПГ, с. 29], *верета* «домотканий килим з грубої вовни» [ГГ, с. 34; НРС, с. 69; ОСБГ, с. 90; СБГ, с. 49; СЗГ I, с. 49; СЛГ, с. 92; СПГ, с. 92; СУГО, с. 36], *гладуц*, *гладущик* «глек для молока» [ГГ, с. 46; НРС, с. 92; СБГ, с. 71; СЗГ I, с. 91; СПГ, с. 55; СУГО, с. 53], *'дзестри* «посаг, придане» [ГГ, с. 59; СБГ, с. 93; СУГО, с. 67], *дра'пак* «стертий віник» [ГГ, с. 63; НРС, с. 111; СБГ, с. 102; СЗГ I, с. 141; СЛГ, с. 92; СПГ, с. 92; СУГО, с. 71], *'кросна* «ткацький верстат» [ГГ, с. 105; СБГ, с. 235; СЗГ I, с. 256; СПГ, с. 107], *налавник* «домотканий килим, яким застеляють лавку, скриню» [СБГ, с. 334; СЗГ I, с. 334; СУГО, с. 133], *па'тел'н'а* «сковорода» [ГГ, с. 145; НРС, с. 195; СБГ, с. 391; СЗГ II, с. 32; СУГО, с. 147] тощо.

Надійні паралелі встановлено з буковинськими говірками – *ба^н'ак* «великий чавун» [СБГ, с. 24], *'зестра* «придане» [СБГ, с. 163], *за^т'ула* «заслінка отвору печі» [СБГ, с. 145], *ка^д'рел'а, ка^д'релка* «вид клітчастої ковдри» [СБГ, с. 182], *ка^з'ан* «бляшане відро» [СБГ, с. 182], *'кана* «посудина для пиття води» [СБГ, с. 185], *'кочало* «кільця для затулювання отвору металевої дошки в кухонній плиті» [СБГ, с. 229], *'кухл'а* «кухоль, чашка» [СБГ, с. 245], *мелиш^т'евка* «копистка для вимішування мамалиги» [СБГ, с. 285], *'цебрині* «цямрина» [СБГ, с. 620]; з українськими говірками Одещини, зокрема південноподільськими та західностеповими – *ве^р'ета* [СУГО, с. 36], *гла^д'уцик* [СУГО, с. 53], *гав^а'нос* «посуд з глини для води» [СУГО, с. 60], *'деко* «бляшаний лист для випікання» [СУГО, с. 67], *звой* «сувій» [СУГО, с. 85], *'када* «діжка» [СУГО, с. 89], *ка^д'рел* [СУГО, с. 89], *'кана* [СУГО, с. 91], *'куфл'а* [СУГО, с. 113], *ло^х'ан'а* «велика миска» [СУГО, с. 120], *'п'ілка* «ряднина» [СУГО, с. 154], *'п'ішивка* «напірник на подушку» [СУГО, с. 155], *по^л'лог* «килим» [СУГО, с. 159], *'скорца* «святкове рядно» [СУГО, с. 180], *тов^к'ач* «макогін» [СУГО, с. 191], *ути^р'ал'ник* «рушник» [СУГО, с. 197]; з гуцульськими говірками – *'бердо* «частина ткацького верстата» [ГГ, с. 23], *гор^н'ець* «горщик» [ГГ, с. 48], *'кочело* [ГГ, с. 103], *'п'ілка* [ГГ, с. 148], *'тандж'ір* «неглибока тарілка» [ГГ, с. 181], *тов^к'ач* [ГГ, с. 186], *ути^р'алник* [ГГ, с. 194], *шуфл'ада* «шухляда» [ГГ, с. 222]; з західнополіськими говірками – *'дечко* [СЗГ I, с. 127], *'д'іжка* [СЗГ I, с. 135], *ку^д'ел'а* «прядиво» [СЗГ I, с. 264], *ло^х'ан'ка* [СЗГ I, с. 292], *на^п'ірник* [СЗГ I, с. 337], *по^л'лоник* [СЗГ II, с. 67], *по^л'лумисок* [СЗГ II, с. 68], *рон^д'елик* «черпак» [СЗГ II, с. 126], *сковорода* [СЗГ II, с. 151], *'стонка* «склянка на 100 г» [СЗГ II, с. 176].

Вірогідно, широке поширення зазначених говірок на півночі Молдови пояснюється хвилею переселень на початку ХХ століття з Буковини, тривалими економічними відносинами, територіальною близькістю. Це зафіксовано у зібраних діалектологічних текстах: *ко^л'ис' / мо^ї ро^д'іт'ел'і то / жили у бурде^ї'ов'і / коли при^ї'їхали / в'їдти / з го^р'и / з Шербинец' / су^д'и на сво^б'оду* (Н.Ф., від Баланка В.К. 1929 р.н.); *бат'ко часто ходив у Западну* (Сад., від Пироган М. Я., 1935 р. н.); *я ходила у Западну, у Л'вов, з тр'апками* (Цамб., від Биковської М. Г. 1925 р. н.).

Зафіксовано поширення лексико-семантичних діалектологізмів – слів, що в різних діалектах тієї ж самої мови звучать однаково, але мають відмінні значення [1, с. 180], наприклад лексема *ве^р'ета* в українських говірках півночі Молдови реалізує семему «невелика домоткана вовняна кольорова ковдра на лаву для ліжка, іноді на півстіни», а в західнополіських – «невелике підвищення серед болота» [СЗГ I, с. 49]; лексема *'звой* в досліджуваних говірках репрезентує семему «домоткане грубе полотнище для покриття ліжка», у західнополіських – «стовбур дерева чи поліно з сучками» [СЗГ I, с. 184]; лексема *'дека* в аналізованих говірках вживається на позначення семемі «форма для випікання хліба», у гуцульських говірках – «покривало фабричного виготовлення» [ГГ, с. 56], у наддністрянських – «сто грамів», «верхня частина стола» [НРС, с. 105], а в лемківських – «покривало для коней, попона» [СЛГ, с. 80]. Припускаємо, це явище пояснюється специфікою місцевих традиційних занять українців.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. У досліджуваному лінгвістичному ареалі активно функціонують українські говірки, диференційовані територіально та між різними віковими групами населення. Зібрана й проаналізована побутова лексика, зокрема найменування меблів та хатнього начиння, засвідчила активні лінгвальні процеси на представленій поліетнічній території, зумовлені міжкультурними, міжмовними та міждіалектними контактами, а також визначила строкатість діалектного ареалу. Перспективними вбачаються виокремлення та різнобічні дослідження діалектних зон на півночі Молдови.

ЛІТЕРАТУРА

- Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко. – К.: Вища школа, 1980. – 246 с.
- Гоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук: 10.02.01 / Гоца Еріка Дюлівна. – Ужгород, 2001. – 18 с.
- Сергеева М.С. Житло: [Електр. ресурс] <http://litopys.org.ua/istkult/ikult15.htm>
- Тищенко Л.М. Загальна характеристика просторової диференціації побутової лексики південнословобожанських говірок / Л.М. Тищенко // Донецький вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка. – Т. 16. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. – С. 212-219.

Джерела

ГГ – Гуцульські говірки. Короткий словник / за ред. Я. Закревської. – Л., 1997. – 232 с.; ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: в 7 томах. – К.: Наук. думка, 1982 – 2012; НРС – Шило Г.Ф. Наддністрянський регіональний словник /

Г.Ф. Шило. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.; **ОСБГ** – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. 1-2; **СБГ** – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.; **СЗГ** – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: в 2 т. / Г.Л. Аркушин. – Т. 1-2. – Луцьк: Вежа, 2000; **СЛГ** – Пиртей П.С. Словник лемківської говірки: матеріали до словника / П.С. Пиртей. – Legnica-Wrocław: 2001. – 461 с.; **СПГ** – Лисенко П. С. Словник поліських говірок / П. С. Лисенко. – К.: Наук. думка, 1972. – 260 с.; **ССМ** – Словник староукраїнської мови: у 2 т. – К.: Наук. думка, 1977; **СУГО** – Словник українських говорів Одещини / За ред. О.І. Бондаря. – Одеса: ОНУ імені І.І.Мечникова, 2011. – 222 с.; **СУМ** – Словник української мови: в 11-ти т. – К.: Наук. думка, 1970-1980.

Список скорочених назв обстежених населених пунктів

Берл. – с. Берлінці Бричанського р-ну, Біл. – с. Білявинці Бричанського р-ну, Богд. – с. Богданешти Бричанського р-ну, Григ. – с. Григорівка Синжерейського р-ну, Д. – с. Дану Глоденського р-ну, Єг. – с. Єгорівка Фалештського р-ну, Наг. – с. Нагоряни Ришканського р-ну, Наг. – с. Наталівка Фалештського р-ну, Н.Ф. – с. Нові Фундури Глоденського р-ну, Окт. – с. Октябрське Синжерейського р-ну, П. – с. Пояна Єдинецького р-ну, Пом. – с. Помпа Фалештського р-ну, Поп. – с. Попівка Фалештського р-ну, Рек. – с. Рекерія Ришканського р-ну, Сад. – с. Садове Бельцького р-ну, Св. – с. Свєрдзіак Ришканського р-ну, Стурз. – с. Стурзівка Глоденського р-ну, Сув. – с. Суворівка Фалештського р-ну, Т. – с. Тецкани Бричанського р-ну, У. – с. Унгри Окницького р-ну, Цамб. – с. Цамбула Синжерейського р-ну, Ябл. – с. Яблони Глоденського р-ну.

Игнатенко Д. Варьирование названий мебели и домашней утвари в украинских говорах севера Молдовы.

Статья посвящена исследованию украинских говоров на севере Республики Молдова – территории исторического проживания этнических украинцев, которые в условиях иноэтнического окружения и отдаленности от источников литературного украинского языка сохранили родной язык и культуру. Украинский язык диаспоры не только сохранился в определенной консервации, но и попал под влияние других языков, в частности румынского и русского, что проявилось в многочисленных языковых интерференциях. Наибольшее влияние испытала бытовая лексика ежедневного использования, которая не только почти не изучена, но и практически не собрана. В статье рассмотрена тематическая группа лексики для обозначения мебели и домашней утвари, собранная в северных районах Молдовы; выделены лексико-семантические группы в ее пределах; определены основные признаки обозначенного диалектного ареала, среди которых вариативность употребления лексем, дифференцированных территориально и между различными возрастными группами населения, развитие семантики лексем, широкое распространение румынизмов и россиянизмов в результате межязыковых контактов, функционирование лексики, входящей в состав украинского литературного языка; исследован состав указанной лексики по происхождению, по соотносительности с украинским литературным языком, распространению в других украинских говорах. Доказано, что украинские говоры активно функционируют и за пределами Украины, отражая историю, культуру и быт украинского народа.

Ключевые слова: украинская диалектология, тематическая группа лексики, лексико-семантическая группа, лексема, семема, номен, север Молдовы.

Ignatenko D. Varying Names of Furniture and Household Items in the Ukrainian Dialects in Northern Moldova.

The article investigates the Ukrainian dialects in the north of the Republic of Moldova – the historical territory of residence of ethnic Ukrainians under alien ethnic environment and distance from the sources of literary Ukrainian language retained their native language and culture. Ukrainian diaspora language not only survived in certain conservation, but also came under the influence of other languages, including Romanian and Russian, which was manifested in numerous language interference. Experienced the greatest influence household lexicon of daily use, which is not only almost unexplored, but also virtually assembled. The article considers the thematic group vocabulary to describe furniture and household items collected in northern Moldova, highlighted lexicosemantic groups within it; identified key attributes indicated dialect area, including variability in the use of tokens, differentiated geographically and between different age groups, development of semantic tokens widespread Romanian and Russian resulting interlanguage contacts functioning vocabulary, part of the Ukrainian literary language to study the composition of said vocabulary by origin, correlation with the Ukrainian literary language, spread to other Ukrainian dialects. Proved that Ukrainian dialects actively functioning and outside Ukraine, reflecting the history, culture and life of the Ukrainian people.

Key words: Ukrainian dialectology, thematic group of vocabulary, lexical-semantic group, lexeme, sememe, nomen, north of Moldova.

Ольга Клименко
(Запоріжжя)

УДК 811.111'373.613(6+73)

СЕМАНТИЧНІ АФРОАМЕРИКАНІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню особливостей утворення та функціонування семантичних афроамериканізмів в сучасній англійській мові. Визначено семантичні афроамериканізми як загальномовні слова, що внаслідок семантичної деривації зазнають переосмислення і функціонують в соціально-етнічному діалекті *Black English* у вигляді специфічних лексико-семантичних варіантів. Розглянуто основні механізми семантичної деривації як способу утворення семантичних афроамериканізмів: метафоричний та метонімічний переноси, повторні переноси, антономастичне вживання імен та прізвиськ людей, антонімічне переосмислення денотативного та конотативного компонентів семантики літературних одиниць. Проаналізовано семантичні зрушення і модифікації, що відбуваються у *Black English* в результаті дериваційних процесів: внаслідок конверсії та у зв'язку з еліпсом літературних фразеологічних одиниць.

Ключові слова: семантичний афроамериканізм, семантична деривація, лексико-семантичний варіант, семантичні зрушення та модифікації.

Постановка наукової проблеми. Серед соціально зумовлених різновидів англійської мови в США особливе місце займає специфічна розмовна мова негритянського населення – соціально-етнічний діалект *Black English*, оскільки він є характерною рисою мовлення не всіх афроамериканців, а лише “найбідніших і найменш освічених верств негритянського населення” [5, с. 48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні, психологічні, соціологічні та етнокультурні аспекти розвитку *Black English* розглянуто в роботах Д.Л.Діларда, Р. Л. Джонса, Д. Джордана, Ч. Фергюсона, В.В.Жапова, Л.В.Ладес, Ю.А.Зацного, О.М.Ряховської, А.Д.Швейцера, Л.Я.Шліхта та інших [8; 11; 1; 4; 2; 3; 5;6]. Дослідження показали, що деякі розходження між *Black English* та американським мовним стандартом *Standard American English* знаходяться на рівні розходжень між американським та британським варіантами англійської мови [10, с.153; 8]. Специфічні мовні одиниці, обмежені у функціонуванні рамками *Black English*, вчені називають афроамериканізмами [2]. Одиниці *Black English*, що виникли в результаті семантичних перетворень – семантичні афроамериканізми, стали предметом аналізу даної наукової розвідки

Метою статті є дослідження механізмів утворення семантичних афроамериканізмів та особливостей їх функціонування в сучасній англійській мові.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Семантичні афроамериканізми – це загальномовні слова, які внаслідок семантичної деривації зазнають в цьому діалекті переосмислення і функціонують у вигляді специфічних лексико-семантичних варіантів. Слід зазначити, що семантична деривація відбувається не довільно, а відповідає певним закономірностям. Найбільш часто перенос відбувається на основі подібності (реальної або уявної) двох об'єктів або на основі суміжності, яка існує, як правило, між двома об'єктами. У першому випадку – це метафоричний перенос, в другому – метонімічний.

Провідна роль метафори у формуванні семантичних афроамериканізмів пояснюється тим, що за її допомогою реалізуються специфічні номінативні можливості мови: предикація одному предмету ознак іншого шляхом зіставлення цих предметів або їхніх ознак. Наприклад, значення афроамериканізму *fat* “вагітна” виникає на основі асоціації вагітної жінки з товстою. Слово *oreo* (шоколадне тістечко з білою начинкою) у *Black English* позначає негра-зрадника, який імітує стиль життя білих американців. Прикладами метафор можуть служити і такі одиниці як: *wild cat* – “sociable”; *old dog* – “expert in a given field”; *yard-bird* – “prisoner”; *hors d'oeuvres* – “pills”; *butterfly* – “flashily dressed”; *wear a ring* – “to be in love”; *corroded* – “ugly”, *bear* – “unattractive woman” [7; 13; 16].

Метонімія, як механізм утворення афроамериканізмів є менш поширеною у порівнянні з метафорою тому, що спирається на стійкі, реальні, завжди обмежені зв'язки між поняттями,